

U prethodnom materijalu (od 26.03.2020.) bilo je *in extenso* riječi o različitim kriterijima za uspostavljanje međunarodne nadležnosti naših sudova u materiji ugovornih odnosa, jer se je to prirodno vezivalo na ranija izlaganja o prorogaciji međunarodne nadležnosti. Ovoga puta ćemo se pozabaviti tumačenjem nekoliko odredbama ZMPP za koje bi se moglo reći da propisuju „subspecijalnu“ međunarodnu nadležnost, a potom i onom koja propisuje isključivu međunarodnu nadležnost za domaće nekretnine. Ovakav koncept bi trebalo da vama studentima još više „približi“ propise o međunarodnoj nadležnosti i izoštri vaš osjećaj za *ratio legis* svake od tih odredbi, a time i za njihovu ispravnu interpretaciju i kasniju primjenu.

RETORZIONA NADLEŽNOST

član 48. ZMPP

"Ako u stranoj državi postoji nadležnost stranog suda u sporovima protiv državljanina BiH po kriterijima o nadležnosti kojih nema u odredbama o nadležnosti suda BiH, ti kriteriji će biti mjerodavni za postojanje nadležnosti suda BiH u sporovima u kojima je tuženi državljanin te strane države."

Međunarodnu nadležnost svojih sudova svaka država uređuje svojim kriterijima što ih sama propisuje. Samo iznimno u određivanju nadležnosti svojih sudova države upućuju na kriterije po kojima druge države utvrđuju nadležnost sudova koji im pripadaju. Jedan od takvih slučajeva predstavlja pomenuta odredba i po ovoj odredbi da bi za postojanje nadležnosti suda bili mjerodavni kriteriji po kojima u stranoj državi postoji nadležnost stranog suda, a potrebno je:

- da je tuženi u sporu pred domaćim sudom bude državljanin određene strane države;
- da u toj državi postoji nadležnost njenog suda u sporovima protiv državljanina BiH po kriterijima kojih nema u odredbama o nadležnosti suda BiH.

Ako je sud BiH nadležan u određenoj pravnoj stvari prema odredbi čl. 48. ZMPP mjesna nadležnost tog suda će se utvrditi uvijek u pravilu primjenom odredbe Zakona o parničnom postupku o mjesnoj nadležnosti. Ova odredba znači da će se mjesna nadležnost suda Bosne i Hercegovine utvrđivati po kriterijima mjesne nadležnosti, koja važi u stranoj državi.

Moguće je da se po ovoj odredbi utvrđuje mjesna nadležnost suda i u slučajevima u kojima nadležnost suda postoji na temelju neke druge zakonske odredbe, a ne one iz čl. 48. ZMPP.

NADLEŽNOST PREMA DRŽAVLJANSTVU I APATRIDI

Odredbom člana 51. ZMPP izjednačavaju se osobe bez državljanstva koje imaju prebivališ te u BiH sa državljanima u BiH u slučajevima u kojima je nadležnost suda ili drugog organa uslovljena okolnošću da stranka ima državljanstvo BiH. U tom smislu ove odredbe odgovaraju osnovnoj odredbi iz čl. 12. st. 1. ZMPP za određivanje mjerodavnog prava za osobe bez državljanstva.

Međutim, odredbe čl. 51. ne primjenjuju se u slučaju u kojemu osoba bez državljanstva nema prebivalište u BiH niti negdje drugdje a ima samo boravište u BiH, iako će za tu osobu biti mjerodavno pravo BiH, ona se u pogledu određivanja nadležnosti organa BiH neće tretirati analogno - kao državljanin BiH.

Slučajevi u kojima je nadležnost suda BiH određena pod pretpostavkom da parnična stranka ima državljanstvo BiH a na koje je primjenjiva odredba čl. 50. st. 1. ZMPP, utvrđeni su u odredbama čl. 48, 61, 63, 64, 66. i 67. ZMPP.

Budući da se u članu 51. stav 1. ZMPP govori o parničnoj stranci, dakle o stranci u parničnom postupku, moglo bi se dovesti u pitanje odnosi li se ista odredba i na vanparnični postupak. Ali, kako se u st. 2. istog člana predviđa primjena iste odredbe i na nadležnost drugih organa, to se analogno ima uzeti da se ova odredba odnosi na odgovarajući način i na slučajeve u kojima nadležnost suda u vanparničnom postupku zavisi od toga da li je stranka državljanin BiH.

NADLEŽNOST U SPOROVIMA O VANUGOVORNOJ ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

član 53. ZMPP

U sporovima o vanugovornoj odgovornosti za štetu nadležnost suda BiH postoji ako ta nadležnost postoji po odredbama člana 46. i 50. do 52. ovog zakona ili ako je šteta nastala na teritoriji BiH.

Odredba ovog člana primjenjivaće se i u sporovima protiv zajednice imovine i lica radi naknade štete trećim licima na osnovu propisa neposredne odgovornosti te zajednice kao i sporovima o regresnim zahtjevima po osnovu naknade štete protiv regresnih dužnika.

Dakle, u sporovima u vanugovornoj odgovornosti za štetu nadležnost sudova u BiH u smislu odredbe čl. 53. st. 1. ZMPP alternativno postoji:

- ako tuženik ima prebivalište ili sjedište u BiH (čl. 41. st. 1. ZMPP);
- ako tuženik koji nema prebivalište u BiH ili kojoj drugoj državi ima boravište u BiH (čl. 46. st. 2. ZMPP);
- ako su parnične stranke državljani BiH i kada tuženik koji inače ima prebivalište u kojoj drugoj državi ima boravište u BiH (čl. 46. st. 3. ZMPP);
- ako bar jedan od više tuženih materijalnih suparničara ima prebivalište ili sjedište u BiH (čl. 46. st. 4. ZMPP);
- ako je tuženik neosopravanjem nadležnosti suda BiH dao svoj pristanak na nadležnost tog suda (čl. 50. ZMPP);
- ako je tuženik državljanin BiH koji živi u inostranstvu gdje je upućen na rad, a imao je prebivalište u BiH (čl. 52. ZMPP);
- ako je šteta nastala na teritoriji BiH (čl. 53. st. 1. ZMPP).

Kriteriji za određivanje nadležnosti suda BiH u sporovima o vanugovornoj odgovornosti za štetu primjenjuju se i u sporovima protiv osiguratelja imovine i lica radi naknade štete trećim licima, ali samo na temelju propisa o njihovoj neposrednoj odgovornosti, kao i u sporovima o regresnim zahtjevima za naknadu štete protiv regresnih dužnika. U vezi sa ovim sporovima poseban problem predstavlja

određivanje kruga pasivnih subjekata u tim sporovima tj. da li taj termin podrazumijeva samo domaća ili i strana osiguravajuća društva.

U praksi je prihvatljivo da se ova odredba odnosi na sve osiguravajuće kuće, u suprotnom domaće oštećene osobe ne bi na osnovu ovog propisa o neposrednoj odgovornosti stranih osiguravajućih kuća mogle u BiH tužiti te osiguravače iako je šteta nastala u BiH.

Treba napomenuti da odredba čl. 53. st. 2. ZMPP ima mjesta samo u sporovima protiv osiguravača na temelju propisa o njihovoj neposrednoj odgovornosti, a ukoliko bi se odgovornost temeljila samo na ugovoru o osiguranju, ta odredba se ne bi mogla primijeniti.

Nadležnost sudova u sporovima za naknadu štete i uređena je i nekim međunarodnim konvencijama, npr. Bečkom konvencijom o građanskoj odgovornosti za nuklearne štete iz 1963. godine, koja predviđa da su za tužbe u smislu konvencije isključivo nadležni sudovi strane ugovornice na čijem teritoriju je došlo do nuklearne štete, ali kada se mjesto nuklearne nezgode ne može sa sigurnošću odrediti, nadležni su sudovi države u kojoj se nalazi postrojenje odgovornog korisnika.

Konvencija o unifikaciji izvjesnih prava o nadležnosti građanski sudova u materiji sudara brodova od 1952. godine predviđa da se tužba može podnijeti pred sudom mjesta u kojem tuženi ima svoje redovito boravište ili sjedište ili pred sudom mjesta u kojem je izvršena zapljena broda ili pred sudom mjesta sudara, ako se sudar dogodio u lukama ili sidrištima ili unutrašnjim vodama;

POSEBNA MEĐUNARODNA NADLEŽNOST ZA OBLIGACIONO PRAVNE SPOROVE

Prema ranije razmatranoj odredbi o posebnoj konkurentnoj međunarodnoj nadležnosti u imovinsko-pravnim zahtjevima iz člana 54. ZMPP, nadležnost suda BiH za tužbe iz obligacionih sporova postoji, ako se na teritoriji BiH nalazi imovina tuženog.

Ali u nekim posebnim okolnostima sudovi BiH imaju međunarodnu nadležnost za obligacionopravne sporove iako se u BiH ne nalazi imovina tuženog. Takva „subspecijalna“ nadležnost u obligacionim sporovima protiv tuženog čije je prebivalište odnosno sjedište u inostranstvu (gdje dakle nije moguća ni opšta međunarodna nadležnost našeg suda) moguća je prema odredbama člana 55. ZMPP:

- ako se spor odnosi na obaveze koje su nastale u BiH i koje se moraju izvršiti na teritoriji BiH,
- ako tuženi ima na teritoriji BiH svoje predstavništvo ili zastupništvo.

SPOROV I POVODOM NEKRETNINA I POVODOM SMETANJA POSJEDA NA POKRETNIM STVARIMA

Odredba člana 56. ZMPP propisuje isključivu međunarodnu nadležnost sudova Bosne i Hercegovine u sporovima o domaćim nekretninama. S obzirom na prevaziđenu terminologiju ove odredbe ZMPPkoja je nužno vezana za tadašnji koncept društvenog vlasništva, koje više ne postoji, ovu odredbu treba s posebnom

pažnjom tumačiti, kako bi se utvrdilo koje kategorije sporova o nekretninama danas spadaju pod isključivu međunarodnu nadležnost.

Kada se izvrši kvalifikacija, odnosno prilagođavanje te terminologije sa današnjom koncepcijom vlasništva, proističe da se odredba člana 56. ZMPP odnosi na četiri kategorije sporova: sporove o pravu vlasništva i drugim stvarnim pravima na nekretninama u državnom vlasništvu, sporove o pravu vlasništva i drugim stvarnim pravima u privatnom vlasništvu, sporove o o smetanju posjeda na tim nekretninama, te na sporove iz određenih obligacionopravnih odnosa koji su u vezi s nekretninama (kao što su najamni i zakupni odnosi čiji su objekt nekretnine).

Treba imati u vidu i vanparnične postupke koji se tiču prava na nekretninama i isključivi karakter međunarodne nadležnosti iz člana 56. ZMPP protegnuti i na nadležnost sudova BiH u takvim vanparničnim postupcima.

O nekim pravnim stvarima koje se tiču nekretnina mogu katkada odlučivati i upravni organi, pa bi njihovu međunarodnu nadležnost trebalo *per analogiam* izvlačiti iz propisa o njihovoj mjesnoj nadležnosti.

Kada su u pitanju sporovi o smetanja posjeda na pokretnim stvarima, nadležnost suda BiH alternativno postoji:

- ako tuženi ima prebivalište odnosno sjedište u BiH (čl. 46. st. 1. ZMPP);
- ako tuženik nema prebivalište u BiH ili kojoj drugoj državi, a ima boravište u BiH (čl. 46. st. 2. ZMPP);
- ako su parnične stranke državljani BiH a tuženi možda ima prebivalište u kojoj drugoj državi, a ima u BiH samo boravište (čl. 46 stav 2 ZMPP);
- ako je tužilac osoba bez državljanstva koja ima prebivalište u BiH a tuženi koji je državljanin BiH i koji ima prebivalište u drugoj državi ima samo boravište u BiH;
- ako jedan od tuženika sa svojstvom materijalnih suparničara ima prebivalište, odnosno sjedište u BiH;
- ako tuženik konkludentno pristane na nadležnost suda BiH neosporavajući njegovu nadležnost i
- ako je na teritoriji BiH nastalo smetanje.

NADLEŽNOST U SPOROVIMA O IMOVINSKIM ODNOSIMA BRAČNIH DRUGOVA

Posebna međunarodna nadležnost sudova u BiH u sporovima iz imovinskih odnosa bračnih drugova uređena je odredbama čl. 59. i 60. ZMPP i nadležnost u sporovima o imovinskim odnosima bračnih drugova primarno se određuje prema kriteriju prebivališta tuženog, međutim nadležnost se određuje u navedenim sporovima i kad tuženi nema prebivalište u BiH, ako su kumulativno ispunjene sljedeće pretpostavke:

- spor se odnosi na imovinu bračnih drugova u BiH;
- tužilac ima prebivalište ili boravište u BiH u vrijeme podnošenja tužbe, što znači da kasnije promjene u pogledu prebivališta, odnosno boravišta nisu relevantne;

- ne radi se o imovinsko-pravnom sporu za koji je drugim odredbama predviđena isključiva nadležnost suda BiH.

U sporovima između bračnih drugova o njihovoj imovini koja se nalazi u inostranstvu sud BiH može u smislu odredbe čl. 59. st. 2. ZMPP odlučivati samo:

- ako tuženik nema prebivalište u BiH;
- ako tužilac ima prebivalište ili boravište u BiH u vrijeme podnošenja tužbe;
- ako se veći dio imovine o kojoj se stranke spore nalazi u BiH a manji u inostranstvu (nadležnost po principu atrakcije);
- ako tuženi pristane da sudi sud u BiH u smislu odredbe člana 50. navedenog zakona.

Za postojanje nadležnosti suda BiH u smislu odredbe čl. 59. st. 2. ZMPP irelevantno je da li su stranke državljani BiH i osim toga nadležnost suda postoji bez obzira na to da li brak traje ili je prestao ili je utvrđeno da brak ne postoji. Mjesna nadležnost suda u BiH za imovinu u inostranstvu utvrđivala bi se na isti način kao i mjesna nadležnost suda u BiH za sporove o imovini koja se nalazi u BiH.

Nadležnost suda BiH u imovinskim sporovima bračnih drugova često je regulisana i bilateralnim konvencijama, pri čemu su najčešće nadležni sudovi ugovornice čiji su supružnici državljani, a u odsustvu zajedničkog državljanstva, sudovi ugovornice u kojoj im je zajedničko prebivalište.